

TBMM
Kütüphanesi

MİLLÎ SARAYLAR ISITMA ARAÇLARI KOLEKSİYONU HEATING DEVICES IN THE NATIONAL PALACES

MİLLÎ SARAYLAR
ISITMA ARAÇLARI KOLEKSİYONU
HEATING DEVICES IN THE NATIONAL PALACES

TBMM MİLLÎ SARAYLAR DAİRE BAŞKANLIĞI'NCA 1998 YILINDA HAZIRLANMIŞ. TBMM VAKFI MALİ DESTEĞİYLE YAYINLANMIŞTIR. HER TÜRLÜ YAYIN HAKKI SAKLIDIR. YAYIN NO: 20 / PRODUCED BY THE DEPARTMENT OF NATIONAL PALACES IN 1998 AND PUBLISHED WITH THE FINANCIAL SUPPORT OF THE TBMM FOUNDATION. ALL RIGHTS RESERVED. PUBLICATION NO: 20

BU SERİDEN YAYINLANAN DİĞER KİTAPLAR / OTHER TITLES IN THIS SERIES ALREADY PUBLISHED.

- **Millî Saraylar Saat Koleksiyonu / Clocks in the National Palaces (1997)**
- **Millî Saraylar Aydınlatma Araçları Koleksiyonu / Chandeliers and Lamps in the National Palaces (1998)**

TBMM MİLLÎ SARAYLAR DAİRE BAŞKANLIĞI ADINA YAYINLAYAN / PUBLISHED FOR THE DEPARTMENT OF NATIONAL PALACES MİLLÎ SARAYLAR DAİRE BAŞKANI / PRESIDENT OF THE DEPARTMENT OF NATIONAL PALACES İsmail Hakkı Celayır

YAYIN YÖNETİMİ ve KOORDİNASYONU / MANAGING EDITOR AND COORDINATOR Dilek Dışbudak

SANAT YÖNETMENİ / ART EDITOR Aydan Gürün

METİN / TEXT F. Yaşar Yılmaz, Pelin Aykut

TASARIM ve BİLGİSAYAR UYGULAMA / DESIGN AND COMPUTER GRAPHICS Esin Öncü

FOTOĞRAFLAR / PHOTOGRAPHS Fikret Yıldız, Suat Alkan (TBMM Millî Saraylar Dia Arşivi / National Palaces Photographic Archive)

REDAKSİYON / COPY EDITORS Mehmet Kenan Kaya

ÇEVİRİ / TRANSLATION Priscilla Mary Işın

RENK AYRIMI / COLOUR SEPARATION Repro Mert Ltd. Şti.

FİLM ve BASKI / FILM and PRINTING TBMM Basımevi - Ankara

KAPAK / COVER Dolmabahçe Sarayı, Süfera Salonu'nda çömine / Mantlepiece in Ambassadorial Hall, Dolmabahçe Palace

TBMM MİLLÎ SARAYLAR DAİRE BAŞKANLIĞI
TBMM DEPARTMENT OF NATIONAL PALACES

TBMM
Kütüphanesi

Yer: **2008-2619**

Yıl:

Cilt:

Kısım:

Kopya:

Demirbaş No.

MİLLÎ SARAYLAR ISITMA ARAÇLARI KOLEKSİYONU HEATING DEVICES IN THE NATIONAL PALACES

FOREWORD

Cultural activities carried out by the Department of National Palaces have largely focused on publications in the form of books, journals and brochures which have reached a wide readership both in and outside Türkiye.

The Department is responsible for a number of historic buildings in İstanbul, notably Dolmabahçe Palace and Beylerbeyi Palace, and other former imperial residences such as Şale at Yıldız Palace and the kasırs of İhlamur, Maslak, Küçüksu and Aynalıkavak, as well as some twentieth century republican era buildings of historic interest, such as the Atatürk Köşks at Yalova and Florya.

The contents of these buildings comprise a vast collection of 72,147 antique furnishings and works of art, which are repaired and conserved at our own workshops. These objects have not been discussed at any length in earlier publications, which have concentrated on the history of the buildings themselves. Now in this new series we plan to publish accounts of individual sections written by Department researchers.

Each book in the Collections Series will be prepared by experts in the field concerned, so acquainting visitors to the palaces and general readers with significant aspects of our historic heritage. This book on Heating Devices in the National Palaces is the third in a planned series of books on the collections in the National Palaces, and we believe that these will fill an important gap in the published information available.

İsmail Hakkı Celayır

PRESIDENT OF THE DEPARTMENT OF NATIONAL PALACES

SUNUŞ

TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı bünyesinde bugüne dek gerçekleştirdiğimiz kültür ve tanıtım konusundaki çalışmaların önemli bir bölümünü de kitap, dergi, broşür gibi yayınlar ile ulusal ve uluslararası boyuttaki geniş bir kitleye ulaşmak oluşturmaktadır.

Başta Dolmabahçe ve Beylerbeyi sarayları olmak üzere Yıldız-Şale, İhlamur, Maslak, Küçüksu ve Aynalıkavak kasırları gibi Osmanlı dönemi yapılarının yanı sıra Yalova ve Florya Atatürk köşkleri gibi erken Cumhuriyet dönemi yapılarından oluşan Milli Saraylar'ımızın bünyesinde çeşitli türde 72.147 objeden oluşan son derece zengin bir koleksiyon yer alıyor. Bugüne dek hazırladığımız ve genelden özele tarihsel geçmişi vermeyi amaçladığımız yayınlarımızda; sözünü ettiğimiz koleksiyonun seksiyonlar halinde tanıtımına yer verilmemişti. Bu yeni yayın dizimizle, Milli Saraylar'da bugüne dek özenle korunan, uzmanlarımızca araştırması ve atölyelerimizde restorasyonu yanı sıra konservasyonu yapılan söz konusu zengin koleksiyonun belirli seksiyonlar halinde kısa tanıtımlarını yapacağız.

Her biri, konusunda uzman araştırmacılarımız tarafından hazırlanan koleksiyonlar dizimizin elinizdeki bu yayınında, tarihsel mirasımız arasında önemli bir yeri olduğuna inandığımız Milli Saraylar Isıtma Araçları Koleksiyonu'nu okuyucuya tanıtmayı amaçladık.

Bu sayıdan sonra yayınlayacağımız Milli Saraylar Koleksiyonu'na ilişkin diğer seksiyon kitaplarıyla, yayın dünyamızda mevcut koleksiyonlarımızın tanıtımı ile önemli bir boşluğun daha doldurulmuş olacağına inanıyor ve yeni yayınımda buluşmak üzere saygılar sunuyoruz.

İsmail Hakkı Celayir

TBMM MİLLÎ SARAYLAR DAİRE BAŞKANI

ISINMA SORUNUNUN ÇÖZÜMÜ İÇİN BAŞVURULAN ARAÇLAR

Tropik iklim kuşağı dışında kalan bölgelerde insanın varlığını sürdürdürebilmesi için yılın en azından bir bölümünde yaşamsal tehlike oluşturan soğuk hava ile mücadele etmesi gerekmektedir. Kalın giysiler giyerek vücut ısısının kaybını engellemek dışında bir ısı kaynağından yararlanarak da soğuktan korunmak mümkündür. Ateşin keşfi, insanın soğuk iklim kuşaklarına yayılmasını sağlaması açısından uygarlık tarihinde önemli bir noktadır. Isınma amacıyla kullanılan ateş yanarken oksijeni tüketerek zehirli gazlar ürettiği için, mekân içinde ateşten yararlanmak üzere çeşitli çözümler üretilmiştir. Ocaklar ve şömineler gibi bacalı sistemler mekânı ısıtmada başvuru- lan ve insanlık tarihinde çok uzun süredir kullanılagelen araçlardır. Çok etkin olmamakla beraber bacasız kullanılan bir ısınma aracı mangaldır. Mangallarda ateş yerine köz kullanılmakta, buna rağmen sağlıklı bir ortam oluşturmak mümkün olmamaktadır. Mekân içinde yakılacak ateşi barındırmak ve sıcaklığından yararlanmak için başvuru- lan en sağlıklı araç sobadır. Sobalarda ateş, dışarıya kapalı bir düzenek içinde yanmaktadır. Böylece ateş yanarken çıkan gazlar baca yoluyla tahliye edilmekte, aynı zamanda ateşin dışarı sıçrayarak yangın çıkarma olasılığı da en aza indirgenmektedir.

Isınabilmek için kullanılan araçlar zaman içinde gelişen teknolojiye bağlı olarak ortaya konan yeni sistemlerle çeşitlilik kazanmıştır. Kent yaşamının gereği olarak ortaya çıkan çok katlı, çok kullanıcılı binalarda kalorifer gibi merkezi sistemler kurulmuştur. Bu sistemlerde ateş ayrı bir yerde yanmakta, ateşin sıcaklığıyla ısıtılan su vb. maddeler pompalarla tüm şebekeye dağılmakta ve bu çevrim tekrarlanmaktadır. Günümüzde, ısınma amacıyla elektrik enerjisinin kullanımı da yaygındır.

19. YÜZYIL OSMANLI SARAYLARI'NDA ISITMA ARAÇLARI

19. yüzyıla kadar, Osmanlı saraylarında ısınmak için çoklukla ocaklar ve mangallar kullanılmış ve ısınma amacıyla kullanılan ocaklar, aynı zamanda mimariye bağlı birer sanat eseri olarak da değerlendirilmiştir. Osmanlı saray yapılarının duvar süslemelerinde kullanılan eşsiz çiniler ocak yüzeylerinde ve davlumbazlarında da kullanılmışlardır. İstanbul'dan önce başkent olan Edirne'de bulunan Edirne Sarayı Kum Kasrı'nda yer alan ilginç bir örnek şu sözlerle anlatılmaktadır: "...sünnet odası dahilinde nısıf mahrut şeklinde ve iki buçuk metre irtifainde sath-ı haricisi müseddes firuze renginde çini levhalar ile müseddes bir kaide üzerinde nısıf küre şeklinde bilurdan mamûl parçalar kaplanarak vücuda getirilmiş bir künbed

vardır ki ittisalindeki odada bu künbedin arkasına tesadüf ettirilen yaşmaklı kâr-ı kadim ocakta mahrukat yakıldıkça hem billurlu künbed tesahhun ederek hitan odasını ısıtmakta ve hem de billur kürrelerden mahrukatın ziyası görünerek tenşit-i enzar etmektedir ki mezkûr künbed tasni ve imali itibariyle cidden zarifanedir.”¹ Topkapı Sarayı’nda da pek çok mekânda ocaklarla ısınma sağlandığı bilinmektedir. Topkapı Sarayı’nın değişik dönemlerde yapılmış bölüm-

1 Topkapı Sarayı Valide Sultan Dairesi’nde bulunan çinili ocak. 17. yüzyıl.

Tiled fireplace in the Apartment of the Valide Sultan (mother of the reigning sultan) at Topkapı Palace. 17th century.

lerinde çeşitli malzemeden yapılmış dağlumbazlı ocaklar yer almaktadır. Bu ocaklarda çininin yanı sıra alçı, mermer, altın yaldızlı bakır ve bronz kullanılmış, alçı kısımlar çoğu örnekte kalemışı ile bezenmiştir. Değerli madenlerden yapılan mangallar yine kış günlerinde başvurulmuş ısıtma araçlarındandır. Bu duruma Leyla Saz'ın anılarında da değinilmiştir: "Büyük avizelerden, duvarlardaki şamdanlardan yayılan havagazının alevleriyle biraz ısınmış olan misafir salonu, kış mevsimlerinde münasip yerlere konan birçok gümüş mangalın hararetiyle iyice ısıtılır."² Aynı anılar arasında, Çırağan Sarayı'nda kışın soğuktan korunmak amacıyla mekânların duvarlarının içten 'zar' adı verilen kumaşlarla kaplandığından da bahsedilmektedir: "Zar, odanın iki arşın kadar içerisinden pencerelere kadar duvarları örten büyük perdedir. Çoğu zaman çuhadandı. Alt ve üst kenarları renkli çuha parçalarıyla nakışlı hal-kalarla tavanın kenarına asılırdı. Kapı yerlerine ve pencereler cihetine açılmak için birer yırtmaç bırakılırdı. Ahşap Çırağan'ın büyük odaları çift camlı olduğu halde ısınmadığından mı, yoksa eski adete devam edildiğinden mi her ne sebeptense astarlı zarlar kullanılıyordu."³ Ayrıca, kaynaklarda Osmanlı döneminde kullanılan bir ısıtma aracı olarak tandırdan söz edilmektedir. Bu sistemde, ısıtmanın etrafa kaçmaması için de üzerine tabla yerleştirilmiş bir mangaldan yararlanıldığı, insanların ısınmak için tandırın örtüsünü boyunlarına kadar örterek oturdukları bilinmektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ve batılı anlayışla yapılmış olan saray, köşk ve kasırlarda ısıtma sorununa da batılı anlayışla çözümler üretilmiştir. Mekânların kullanım amacı ve ısıtma gereksinimi ile

bağlantılı olarak kimi yerlerde şömineler, kimi yerlerde sobalara yer verilmiştir. 19. yüzyıl saray yaşantısı ile ilgili çok zengin bir koleksiyona sahip olan Milli Saraylar yapılarında ısınma sorununun çözümünde kullanılmış her türlü ısıtma aracının çok sayıda seçkin örneği görülebilir. Başta Dolmabahçe Sarayı olmak üzere Milli Saraylar yapılarında çok sayıda şömine, çini soba ve mangalın yanısıra, 20. yüzyıl başında kurulmuş kalorifer sistemi bulunmaktadır. Milli Saraylar, ısınmada başvurulmuş bu temel araçların yanısıra bu araçların kullanımında gereken ve 'aksesuarlar' başlığı altında toplanabilecek bir grup eşya açısından da çok zengin bir koleksiyona sahiptir. Bu araçlar, çoğunlukla şömine önlerinde, zaman zaman da sobalarla birlikte kullanılan ateş paravanaları, odunluk ve kömürlükler, ateşi karıştırmak, canlandırmak, külünü süpürmek, odun ve kömürleri yerleştirmek için kullanılan maşalık, maşa, kürek, kargı, **gelberi, körük ve kül fırçasından oluşan maşa takımlarıdır. Milli Saraylar'a bağlı olan 19. yüzyıl saray, köşk ve kasırlarında ısınma amacına yönelik olarak oluşturulan çözümleri, yapıların her birini ayrı ayrı ele alarak incelemek, mekân fonksiyonuna bağlı olarak sistem gelişimini görmek açısından yararlı olacaktır.**

2 Dolmabahçe Sarayı 116 numaralı odada bulunan körük.

Bellows in room number 116 at Dolmabahçe Palace.

DOLMABAHÇE SARAYI

Uzun yıllar süren yapımından sonra 1856 yılında yerleşilen Dolmabahçe Sarayı üç ana bölümden oluşmaktadır: Mâbeyn-i Hümâyûn, Muayede Salonu ve Harem-i Hümâyûn. Bu üç ana bölümün kullanım süreleri ve amaçlarına bağlı olarak birbirinden farklı ısıtma sistemleri vardır.

Gündüzleri, devletin yönetim merkezi olarak kullanılan Mâbeyn-i Hümâyûn bölümünde, daha çok, sûratle ısınıp güçlü ısı veren fakat bu ısıyı uzun süre koruyamayan bir ısıtma aracı olan şöminelere yer verilmiştir. Sarayın ana giriş salonu olan Medhal Salon'da ve üst katta bulunan Süfera Salonu'nda dört köşeye dört büyük şömine yerleştirilmiştir. Yüzeyleri, pembe ve mavi renklerin egemen olduğu porselen plakalarla kaplı olan şöminelerin üst kısımlarında tavana kadar uzanan kemerler içinde kesme kristal parçalar dizilerek etkili bir görünüm sağlanmıştır. Dolmabahçe Sarayı'nın tüm şöminelerinin iç aksamı aynı tarzda madeni dökümdür. Süfera Salonu'nun iki köşesinde yer alan İntizar Odası (elçilerin bekleme odası) ve elçi kabul odası olarak da bilinen Kırmızı Oda'da, ayna zemin üstüne kristal parçaların aplike edildiği birer çift şömine, giriş kapılarının iki yanında yer alır. Yalnızca gerektiği zamanlarda kullanılan bu mekânlarda bulunan ısıtma araçlarının ısıyı uzun süre korumaktan çok, çabuk ısınan araçlar olması tercih edilmiştir. Süfera Salonu'na açılan diğer köşe odalarında da ısıtma aracı şöminelerdir. Bu durumda, Mâbeyn-i Hümâyûn'un daha çok gündüz ve kısa sürelerle kullanılan bölümlerinde ısıtma aracı olarak şöminelerin seçilmiş olduğunu

söyleyebiliriz. Bu bölümün sultanın özel kullanımına ayrılan mekânlarında ise, büyük boyutlu çini sobalara yer verilmiştir. Halife Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Müzik Odası, Hünkâr Hamamı Dinlenme Odası sobalarla ısıtılan mekânlardır.

Dolmabahçe Sarayı'nın ikinci büyük bölümü Muayede Salonu'dur. Kubbe yüksekliği 36 metreye ulaşan ve çok geniş bir alana yayılan salonda alttan ısıtma sağlanmıştır. Yalnızca büyük törenler için kullanılan salonun bodrumunda yer alan altı ocaktan elde edilen sıcak hava, hava kanallarıyla yukarıdaki salona verilmiştir. Salonun soğuk kış günlerinde kullanılacağı zamandan birkaç gün önce ateş yakıldığında ısıнын 18-20°C'ye ulaşabildiği kaynaklarda ifade edilmektedir. İstanbul'da kaloriferin henüz kullanılmadığı bir dönemde kurulmuş olan bu sistemde yakıt olarak Dolmabahçe

3 Dolmabahçe Sarayı Muayede Salonu bodrumunda bulunan ve salonun ısıtma sisteminde kullanılan ocaklara bir örnek.

One of the furnaces in the basement beneath the Muayede Salon (throne room) at Dolmabahçe Palace which served to heat this enormous room.

Sarayı yakınında yer alan gazhanenin bir yan ürünü olan kok kömürü kullanılmıştır.

Dolmabahçe Sarayı Harem-i Hümâyûn'da, mekânlara dağılan şömineler ve sobalar mekânların işlevlerinin çözümlenmesinde de yol gösterici olmaktadır. Kırmızı Oda ve Mavi Salon'un köşe odalarında şömineler yer almakta, diğer mekânların ısıtılmasında çini sobalara yer verilmektedir. Bir kabul odası olarak tasarlanan Kırmızı Oda dışındaki şömineli odalar, gündüzlerini Mâbeyn-i Hümâyûn'da geçiren sultanın kullanımına ayrılmış odalardır. Tüm günlerini haremden geçiren kadınların kullanımına ayrılan mekânlarda ise, daha ekonomik bir şekilde uzun süreli ve yüksek ısı veren sobaların tercih edildiği görülmektedir.

Sarayın çeşitli bölümlerine dağılmış olan mangalların da Harem-i Hümâyûn'da yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Geleneksel ısıtma sisteminin temsilcileri olan mangallarda, özellikle de büyük salonlarda bulunan gümüş mangallarda batı üsluplarının süsleme özellikleri görülmektedir. Daha mütevazı mekânlarda yer alan bakır mangallarda ise, gelenekçi yaklaşım sürmekte, bu da, saray halkı içinde belirli bir kesimin kendi istekleriyle ya da zorunlu olarak batılı zevklere yaklaşmış olduğu halde, hiyerarşinin alt katlarında hâlâ eski tutumun egemen olduğunu göstermektedir.

Sultan II. Abdülhamid'in daha güvenli bulduğu Yıldız Sarayı'nda yaşamayı tercih etmesi, Dolmabahçe Sarayı'nın otuz yılı aşkın bir süre boyunca ikinci planda kalmasına neden olmuştur. Bu süre içinde ortaya çıkan onarım gereksinimleri Sultan Reşad döneminde Mimar Vedat Tek tarafından giderilmiş, bu çalışmalar sırasında,

1910 yılında yapıya kalorifer tesisatı da eklenmiştir. Bu dönemde kullanılan kalorifer kazanının Hamidiye Zırhlısı'ndan getirilmiş olduğu sanılmaktadır.

4 Dolmabahçe Sarayı'nda 20. yüzyıl başında kalorifer ile ısınma başlamıştır. Paris'ten getirilen orijinal radyatörlere bir örnek.

Central heating was installed at Dolmabahçe Palace at the turn of the 20th century. This is one of the radiators which was imported from Paris.

5 Dolmabahçe Sarayı kalorifer kazanları.

The central heating boilers at Dolmabahçe Palace.

BEYLERBEYİ SARAYI

Bir yazlık saray olarak tasarlanan Beylerbeyi Sarayı'nda, ısı sağlamak amacıyla bir düzenleme yapılmamıştır. Bu yüzden de, sarayda banyoları ısıtmak ve sıcak su sağlamak için bulunan araçlar dışında ısınmaya yönelik bir araç mevcut değildir.

KÜÇÜKSU KASRI

Bir av köşkü olarak düzenlenen ve sultanın kısa süreler için gittiği Küçüksu Kasrı'nın tüm mekânlarında hızla ısı veren şömineler kullanılmıştır. Her biri seçkin mermerlerden oyularak yapılmış bu şömineler, dörder odalı iki kattan oluşan kasrın denize bakan odalarında çift, kara tarafında kalan odalarda ise tek olarak tasarlanmıştır. Denizden gelen soğuk ve rutubetli havaya karşılık, kara tarafının daha korunaklı olduğu düşünülerek böyle bir çözüme başvurulmuş olsa gerektir. Toplam on iki şöminenin yer aldığı kasırda bulunan şöminelerin her biri ayrı renkte mermerden ve birbirinden farklı üslûpta yapılmıştır.

6 Küçüksu Kasrı 5 numaralı odada bulunan pembe mermer şömine.

Pink marble fireplace in room number 5 at Küçüksu Kasrı.

YILDIZ ŞALE

Sultan II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı bünyesinde konukevi olarak üç aşamada yaptırdığı Şale'nin farklı mekânlarında farklı ısıtma sistemleri görülmektedir. Büyük salonlarda şömineler yer almakta, birtakım odalarda ise kalorifer dışında bir ısıtma aracı görülmemektedir. Şale'nin mekânlarında bugün her biri üç metreyi aşan boylarıyla anıtsal ölçülerde on bir çini soba yer almaktadır. Yapıya 20. yüzyılda kalorifer sistemi kurulduktan sonra küçük boyutlu bazı sobalar yerlerinden kaldırılmış olmalıdır. Şale'de bulunan tüm sobaların, yapıya 1898'de İtalyan mimar d'Aronco tarafından eklenen üçüncü ve son bölümde yer alması ilginçtir.

İHLAMUR KASIRLARI

Giriş mekânının sağında ve solunda birer oda olmak üzere üç bölümden oluşan Mâbeyn Köşkü'nün her bir mekânında bir şömine yer almaktadır. Şömineler, birbirinin eşi porselen şöminelerdir. İhlamur Kasırları'nın -sultanın beraberindekilerin kullanımı için yaptırılmış olan- Maiyet Köşkü'nde ise, ısıtma, girişin sağında ve solunda bulunan iki odada birbirinin eşi birer mermer şömineyle sağlanmıştır.

7 İhlamur Kasrı giriş salonunda yer alan porselen şömine.

Porcelain fireplace in the hall at İhlamur Kasrı.

MASLAK KASIRLARI

Sultan II. Abdülhamid'in şehzadeliği döneminde kaldığı Maslak Kasırları, bir yapılar grubudur. Ana bina olan Kasr-ı Hümâyûn'un ısıtılmasında kullanılan mermer oyma şöminelerin üstlerinde Sultan II. Abdülhamid'in adının ilk harflerini ifade eden "A H" monogramı yer almaktadır. Kasırda şöminelerden başka bir ısıtma aracı bulunmamaktadır.

AYNALIKAVAK KASRI

Milli Saraylar yapılarının en erken tarihli olan Aynalıkavak Kasrı'nda ısınmaya yönelik araçlar olarak yalnızca mangallar vardır. Kasırda, ocak-şömine türü bir ısınma aracı olmadığı gibi, duman tahliyesine yönelik mimari bir unsur da mevcut değildir. Kasrın ısıtılmasında mangal gibi geleneksel bir ısıtma aracı kullanıldığı anlaşılmaktadır.

ISITMA ARAÇLARININ KAYNAKLARI

Milli Saraylar Koleksiyonu'nda bulunan ısıtma araçlarının pek çoğu Avrupa kaynaklı olmakla birlikte yerli yapımlar da bulunmaktadır.

Porselen şöminelerin İngiliz veya Fransız yapımı olabileceği, kristal şöminelerin Fransız Baccarat olduğu konusunda sözlü bilgiler varsa da, bu varsayımları destekleyecek bir belge bugüne kadar bulunmamıştır.

Mangallar üzerinde de üreticilerine ilişkin herhangi bir iz bulunmamaktadır. Isıtma sistemi içinde önemli yer tutan aksesuarların en azından bir kısmının yerli üretim olduğu düşünülmektedir.

Milli Saraylar Koleksiyonu'nda en göze çarpan parçalar olan çini sobaların bir kısmının yerli yapım olduğu, büyük bir bölümünün de yabancı ülkelerden satın alındığı yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır.

Koleksiyonda bulunan tüm sobalar Dolmabahçe Sarayı ve Yıldız Şale'de bulunmaktadır. Bu sobaların büyük bir kısmının çinilerinde ya da kapak, kül çekmecesine gibi madeni aksamında bulunan markalardan kaynaklarını saptayabilmekteyiz. Yapılan çalışmalar sonucunda öne çıkan üç marka belirlenmiştir:

HAZAROSSIAN

Parseğ Hazarossian tarafından kurulan ve daha sonra oğullarının da ortaklığıyla Hazarossian & Fils adını alan müessese anlaşıldığı kadarıyla hem dışarıdan getirdiği sobaların montajını yaparak satmış hem de kendi imalathanesinde soba üretmiştir. Tamamı Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan Hazarossian sobaları gerek ölçü, gerek renk ve desen tasarımı açısından büyük çeşitlilik göstermektedir. Çinilerinde de Hazarossian markasına rastladığımız örnekler, daha çok yükseklikleri bir metre civarında olan ufak sobalardır. Boyları iki metreyi aşan bazı örneklerde çinilerde inceleme yapılamamış, fakat kapak kısımlarında marka tespit edilmiştir. Dolmabahçe Sarayı'nda daha çok Harem-i Hümayûn'da yer alan bu sobaların bulunduğu yere yakışan çok renkli ve hareketli süsleme örnekleriyle desenli yüzeyleri dikkat çekicidir.

8 Dolmabahçe Sarayı 165 numaralı odada yer alan Hazarossian damgalı çini soba.
Env. No: 52/456.

Porcelain stove with the maker's name, Hazarossian, in room number 165 at Dolmabahçe Palace.

HARDTMUTH

Dolmabahçe Sarayı'nda çok sayıda örneğine rastlanan bir diğer Avrupa ürün, L. & C. Hardtmuth'tur. Tamamı iki metreyi geçen boyda, on dört adet Hardtmuth damgalı soba Dolmabahçe Sarayı'nın İç Mâbeyn'den başlayarak pek çok önemli mekânına dağılmıştır. Hardtmuth ürünü çini sobalara, Dolmabahçe Sarayı dışında Hareket Köşkleri ve Veliaht Dairesi'nin yanısıra bugün Kültür Bakanlığı'na bağlı çeşitli kurumların kullanımındaki Yıldız Sarayı'nın bazı bölümlerinde de rastlamaktayız. 20. yüzyılın ilk yıllarında saraya geldiği anlaşılan sobalarda barok ve rokoko gibi 16. ve 17. yüzyıl süsleme unsurlarının yanısıra, günümüze daha yakın süsleme programlarıyla oluşturulmuş uygulamalar da görülmektedir. Çekoslovakya'dan gelen bu sobalarda yer alan ve özel bir damga olan Hardtmuth damgası, seri üretim olmadan yalnızca katalogdan seçilerek sipariş verilen ve aristokrat Avrupalılar için yapılan özel ürünlerde yer almaktadır. Osmanlı sarayları için verilen siparişlerde, sobaların orijinal tasarımlarında bulunan figürlü süslemelerin yerini bitkisel bezemelere bıraktığı gözlenmektedir. 19. yüzyıl Osmanlı saraylarının süsleme programlarında figür yasağına karşı koyan hareketler olduğu bilinmesine karşın, soba yüzeylerinin süslenmesinde Batı'da örneklerine sıklıkla rastlanan insan ve melek figürleri yerine bitkisel motiflerin tercih edilmiş olması dikkat çekicidir.

9 (üste) Halife Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nde bulunan Hardtmuth kataloğu.

above The Hardtmuth catalogue of porcelain stoves in the Library of Halife Abdülmecid Efendi.

10 (sağda) Hardtmuth kataloğunda 147 numara ile gösterilen sobanın örnekleri Dolmabahçe Sarayı Halife Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nde ve Müzik Odası'nda bulunmaktadır.

right Stove number 147 in the Hardtmuth catalogue. Examples of this stove can be seen in the Library of Halife Abdülmecid Efendi and the Music Room at Dolmabahçe Palace.

RÖRSTRAND

Milli Saraylar Koleksiyonu'nda bulunan yabancı markalar arasında bir diğer grup İsveç'ten gelen Rörstrand çini sobalarıdır. 19. yüzyılın son yıllarında alındığı anlaşılan Rörstrand sobaları, hâlâ, Yıldız-Şale'ye d'Aronco tarafından eklenen son bölümde, ilk kuruldukları yerlerinde durmaktadırlar. Rörstrand markalı ürünlerin varlığı, İsveç kralı II. Oskar'ın bu dönemde Sultan II. Abdülhamid'in konduğu olmasıyla kurulan ilişkilerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Milli Saraylar Koleksiyonu'nda yer alan ve üzerinde kralın portresinin bulunduğu Rörstrand markalı porselen bir tabak da bu ilişkinin bir göstergesidir. Diğer Milli Saraylar yapılarında fabrikanın ürünlerine rastlanmamış olması Şale'ye çok özel bir yer kazandırmaktadır. Tamamı Rörstrand fabrikasının 1881-1896 tarihli kataloğundan seçildiği anlaşılan bu sobalarda da Hardtmuth damgalı sobalarda olduğu gibi figürlü süslemelerin yerini bitkisel ya da soyut motifler almıştır. Her iki markada da, standart üretimde pazar payı büyük olan koyu yeşil, kahverengi gibi renklerin yerine beyaz ve açık renkler tercih edilmiş ve bu aydınlık görüntü altın yaldız bezemelerle güçlendirilmiştir.

Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan çini sobalar arasında çok sayıda olmamakla birlikte Avrupa'nın çeşitli porselen üreticilerinin sobalarının yanısıra Meissen marka sobalar da bulunmaktadır. Öte yandan, bazı kaynaklarda çini soba ürettiği kaydedilen Yıldız Çini Fabrika-i Hümayûnu'nun ürünü olduğu kanıtlanmış herhangi bir örneğe Milli Saraylar Koleksiyonu içinde rastlanmamış olması ilgi çekicidir. Bu

durum, fabrikanın soba üretimi konusunda birtakım kuşkuları gündeme getirebilir.

Koleksiyonunda, geçtiğimiz yüzyılda kullanılan ısıtma araçlarının hemen her türüne örnek bulunabilecek olan Milli Saraylar, çok önemli bir görevi yerine getirmektedir. Zaman içinde işlevini yitirerek hayatımızdan silinen pek çok ısıtma aracının en seçkin örnekleri bu koleksiyonda korunarak gelecek nesillere aktarılmaktadır.

11 Rörstrand damgalı tabakta İsveç Kralı II. Oskar'ın resmi. Aynı tabağın arka yüzünde yer alan Rörstrand damgası.

Portrait of King Oscar II of Sweden on a plate marked Rörstrand, and detail showing the mark.

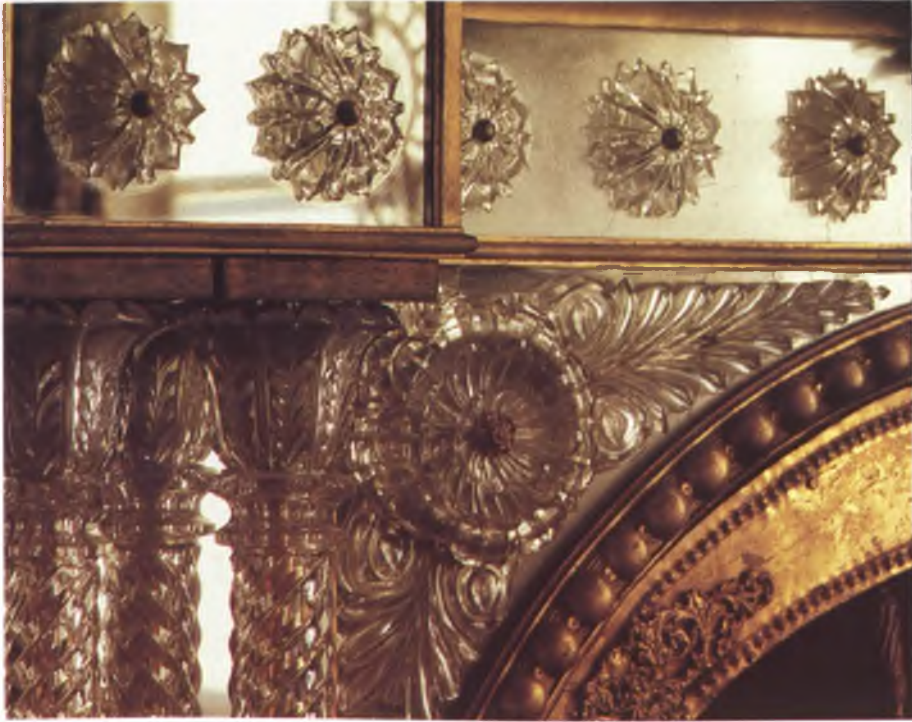

12 ŞÖMİNE. En: 170 cm., Boy: 60 cm., Yükseklik: 115 cm., Dolmabahçe Sarayı Medhal Salon'da, ikisi kara, ikisi deniz tarafındaki dört şömine, porselen yüzeylerin yaldızlı bronz çerçevelerle birbirine eklenmesiyle oluşturulmuştur. İç aksamı madeni döküm olan ve ilk bakışta birbirinin eşi gibi görünen şömineler, aslında gerek renk gerek bezeme açısından farklılıklar göstermektedir. Kara tarafında bulunan iki şömineden biri bordo renkte konturlu, beyaz zeminli porselen plakalarla oluşturulmuştur. Porselen parçalar cepheden bakıldığında dikdörtgen bir alan oluşturmakta ve orta kısımda kemer biçimli ateşlik açıklığı bulunmaktadır. Diğer şöminelerde de yer alan bitkisel süslemenin yanısıra bu örnekte iki yanda yer alan plakaların orta kısımlarında oval kartuşlar içinde birer natürmort görülmektedir.

MANTLEPIECE. W: 170 cm., L: 60 cm., H: 115 cm., Dolmabahçe Palace

One of a set of four mantelpieces in the Medhal Room, two on the landward and two on the seaward wall. The painted porcelain panels are set in ormolu frames. The grate is of wrought iron. Although the mantelpieces appear alike at first sight, closer examination reveals some differences of colour and pattern. One of the two landward mantelpieces has white porcelain panels with wine red outlines. The porcelain panels forming a rectangular frame around the arched opening of the grate are not only decorated with floral motifs like the other mantelpieces, but have a miniature still life painting set in an oval frame at the centre of the two side panels.

13 ŞÖMİNE. En: 195 cm., Boy: 51 cm., Yükseklik: 115 cm., Dolmabahçe Sarayı İntizar Odası'nda yer alan bir çift şömine, ayna zemin üstüne applike edilmiş kristal parçalardan oluşmaktadır. İki yanda bulunan çift kristal sütunlar ve ateşlik açıklığını çevreleyen kemer formu şöminenin mimari yapısını vurgulamaktadır. Kırmızı Oda'da da bu şöminelerin eşi bir çift şömine yer almaktadır. Ancak bu şömineler Kırmızı Oda'ya uygunluk göstermeleri açısından bordo renkli kristallerden yapılmışlardır.

MANTLEPIECE. W: 195 cm., L: 51 cm., H: 115 cm., Dolmabahçe Palace
One of a pair of mantelpieces in the İntizar Room (Ambassadors Waiting Room). The mantelpiece is decorated with cut crystal elements applied to a mirror ground and with ormolu moulding. The pairs of crystal columns at either side and the moulded ormlu arch surrounding the grate emphasise the architectonic design. There is an almost identical pair of mantelpieces in the Red Room, differing only in the use of red crystal glass in conformity with the overall colour scheme of this room.

14 ŞÖMLNE. En: 189 cm., Boy: 35 cm., Yükseklik: 116 cm., Dolmabahçe Sarayı

Somaki Oda'da yer alan şömine, mermer ve porselen bir arada kullanılarak oluşturulmuştur. İki yan-
da sarmal uçlu konsollar ve üstte, kabartma bitkisel motiflerden oluşan bir kompozisyonla süslü silme
ile belirlenmiştir. Bu bölümde, bordo renkli zemindeki yıldız konturlu kartuşlarda yer alan çeşitli çi-
çeklerle süslü porselen plakalardan oluşan eğimli yüzeyler ateşlik açıklığını oluşturmaktadır.

MANTLEPIECE. W: 189 cm., L: 35 cm., H: 116 cm., Dolmabahçe Palace

*This mantelpiece in the Porphyry Room is made of marble and porcelain. It is flanked by scroll
brackets, and a design of relief floral motifs runs along the mantle above the grate. The porcelain
panels framed by gilt mouldings cover the bevelled surfaces around the chimney mouth. They are
decorated with diverse floriate motifs in white medallions reserved against a wine red ground.*

15 ŞÖMİNE. En: 275 cm., Boy: 75 cm., Yükseklik: 113 cm., Dolmabahçe Sarayı Harem-i Hümayûn'da, Valide Sultan Kabul Odası olarak adlandırılan mekânda yer alan mermer şömine odanın bir duvarını kaplamakta ve tavana kadar uzanmaktadır. Beyaz mermerden yapılmış olan şömine yer yer altın yaldızla bezelidir. Tabla altında oyma çiçeklerden oluşan girlandlar ve üst bölümde iki yanında meyvelerle dolu bereket boynuzları bulunan oval bir ayna vardır.

MANTLEPIECE. W: 275 cm., L: 75 cm., H: 113 cm., Dolmabahçe Palace

This ornate white marble mantelpiece stands in the Valide Sultan Reception Room in the Imperial Harem. Together with its crested pier mirror it almost fills one wall up to the ceiling. Some of the motifs on the marble carving are picked out in gilt. Below the mantle shelf are garlands of carved flowers and above is an oval mirror flanked by cornucopia.

16 ŞÖMİNE. En: 158 cm., Boy: 45 cm., Yükseklik: 106 cm., Maslak Kasrı

Kasrın giriş katında yer alan, pembe-bej renkli mermerden yapılmış olan şöminenin ateşlik açıklığı kemer biçimindedir. İki yanda gotik kemer biçiminde oyma süslemeler yer almaktadır. Sultan II. Abdülhamid döneminde pek çok yerde kullanılmış neo-gotik süsleme örnekleri bu şöminede de kullanılmıştır.

MANTLEPIECE. W: 158 cm., L: 45 cm., H: 106 cm., Maslak Kasrı
The mantelpiece is made of pink grey marble and located on the ground floor of the kasrı. The chimney mouth is arched, and flanked by carved gothic arches on the bevelled sides. Neo-gothic decoration is common on furnishings and fittings over the period of Sultan Abdülhamid II's reign.

17 ŞÖMİNE. En: 143 cm., Boy: 43 cm., Yükseklik: 117 cm., Maslak Kasrı

Üst kat orta salonda yer alan karşılıklı iki şömine birbirinin eşidir. Şömine siyah, beyaz, bordo ve malakit yeşili renkte damarlı mermerden yapılmıştır. Kemer biçimli ateşlik açıklığının iki yanında yivli pilastırlar yer almaktadır. Pilastırların üstünde bulunan konsollarla tablaya geçilmektedir. Ateşlik açıklığının üstünde, orta kısımda Sultan II. Abdülhamid'in monogramı (A H) yer almaktadır.

MANTLEPIECE. W: 143 cm., L: 43 cm., H: 117cm., Maslak Kasır

One of two identical mantelpieces standing in the central room on the upper floor. It is made of black marble with white, red and malachite green veining. On either side of the round arched chimney mouth are fluted pilasters, over which brackets support the mantle shelf. In the centre above the chimney mouth is the carved monogram (AH) of Sultan Abdülhamid II.

18 ŞÖMİNE. En: 212 cm., Boy: 42 cm., Yükseklik: 114 cm., Küçüksu Kasrı
Beyaz renkli mermerden bir çift olarak yapılmış olan şöminelerin ateşlik açıklıkları dikdörtgen biçimlidir. İki yanda iyon başlıklı pilastrlar, üst kısımda ise oyma defne yaprakları vardır. Bu bölümden tablaya dokuz küçük konsolla geçilmektedir.

MANTLEPIECE. W: 212 cm., L: 42 cm., H: 114 cm., Küçüksu Kasrı
One of a pair of white marble mantelpieces with square chimney mouths. On either side are pilasters with Ionic capitals, and a frieze of carved laurel leaves runs along the mantle shelf. Nine small brackets make the transition from the lower part of the mantelpiece to the shelf.

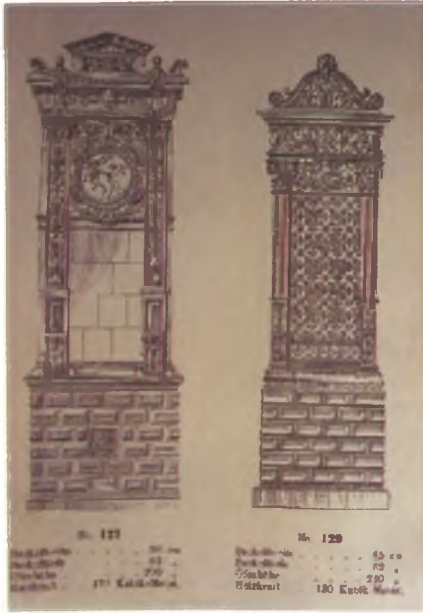

19 MERMER ŞÖMİNE. En: 200 cm., Boy: 42 cm., Yükseklik: 122 cm., Küçüksu Kasrı
Gri renkli mermerden çift olarak yapılmış olan şömineler, madeni döküm aplikelerle bezemelidir. Ateşlik açıklığı dikdörtgen biçimli olan şöminenin üst silmesinde yer alan madeni süsleme rokoko tarzda sarmal dallardan oluşmaktadır.

MARBLE MANTLEPIECE. W: 200 cm., L: 42 cm., H: 122 cm., Küçüksu Kasrı
One of a pair of grey marble mantelpieces embellished with cast metal applied designs. The chimney mouth is square and along the mantle is an applied motif in the form of a scrolling rococo design.

Sobanın Hardtmuth kataloğunda 127 numara ile gösterilen çizimi.

Illustration of model No. 127 in the Hardtmuth catalogue.

20 SOBA. Env. No: 11/115, yaklaşık 1903, L.&C. Hardtmuth

En: 107 cm., Boy: 72 cm., Yükseklik: 265 cm., Dolmabahçe Sarayı

Selâmlık'ta Sürre Odası olarak bilinen 3 numaralı odada bulunan bu beyaz ve altın yaldız bezemeli soba, Hardtmuth Fabrikası'nın bir ürünüdür. İki katlı ve dikdörtgen prizma biçimindeki sobanın tasarımında antik mimariden etkiler sezilmektedir. Orijinalinde ön yüzde yer alan dairesel bir madalyon içinde bulunan melek figürünün yerine bezemesiz düz çini kullanılmış ve orta kısma madeni bir süsleme applike edilmiştir. Madeni çift kapığı ve altında kül çekmecesine vardır.

STOVE. Inv. No: 11/115, circa 1903, L. & C. Hardtmuth, W: 107 cm., L: 72 cm., H: 265 cm., Dolmabahçe Palace

This white and gilt stove stands in room number 3, a room known as the Sürre Odası in the Selâmlık (also known as the Mabeyn or state apartments). It was made at the Hardtmuth factory. The design is influenced by classical architecture. The lower section is in the form of a rectangular plinth, supporting the upper section surmounted by a crest in the form of a gable. In place of the angel figure within a circular medallion set in the front of the original design, there is a plain tile with an applied metal motif in the centre. It has double metal doors and an ash drawer beneath.

21 ÇİNLİ SOBA. Env. No: 11/824, yaklaşık 1903, L.&C. Hardtmuth, En: 50 cm., Boy: 65 cm., Yükseklik: 195 cm., Dolmabahçe Sarayı

Selâmlık'ta, Yemek Odası olarak anılan 34 numaralı odada bulunan Hardtmuth ürünü soba, iki katlı ve dikdörtgen prizma biçimindedir. Rokoko üslûbun çok zarif bir örneği olan sobanın taç kısmında bir gül dalı vardır. Her biri uçuk yeşil konturlarla belirlenmiş dörtgen çinilerde bulunan bombeli düz yüzeyler çok renkli floral motiflerle bezelidir.

PORCELAIN STOVE. Inv. No: 11/824, circa 1903 L. & C. Hardtmuth, W: 50 cm., L: 65 cm., H: 195 cm., Dolmabahçe Palace

This Hardtmuth stove standing in room 34 (Dining Room) in the Mabeyn is rectangular and in two tiers. The elegant decoration is rococo in style, and there is a spray of roses on the crest. The rectangular tiles are outlined in pale green, and their convex surfaces painted with polychrome floral motifs.

22 SOBA. Env. No: 11/1133, yaklaşık 1903, L.&C. Hardtmuth, En: 71 cm., Boy: 61 cm., Yükseklik: 275 cm., Dolmabahçe Sarayı

Halife Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nde yer alan ve barok tarzda kabartmalı çinilerle kaplı olan soba, beyaz zeminde yer yer uçuk yeşil ve pembe tonlarla renklendirilmiştir. İki katlı ve dikdörtgen prizma biçiminde olan sobanın sade beyaz renkli olan bir eşi kütüphaneye çok yakın olan Müzik Odası'nda yer almaktadır. Tepeliğin altındaki silmenin ortasında süslemeler arasında bir kuğu figürü vardır.

STOVE. Inv. No: 11/1133, circa 1903, L.&C. Hardtmuth, W: 71 cm., L: 61 cm., H: 275 cm., Dolmabahçe Palace This two-tier rectangular stove situated in the Library of Caliph Abdülmecid Efendi is faced in porcelain tiles with raised baroque designs. In places it has been coloured in pale green and pink. A plain white version of this same model stands in the Music Room. There is the figure of a swan on the cornice.

23 SOBA. Env. No: 87/28, Meissen, En: 34 cm., Boy: 44 cm., Yükseklik: 104 cm., Dolmabahçe Sarayı Harem-i Hümayûn'da, 170 numaralı odada bulunan parlak mavi-yeşil renkte bu soba Meissen Fabrikası'nın bir ürünüdür. Soba, ufak boyutlu olmasına karşın çinilerin dikdörtgen formları içinde süslemede kullanılan stilize lale motifleriyle saray koleksiyonu içinde seçkin bir örnektir.

STOVE. Inv. No: 87/28, Meissen, W: 34 cm., L: 44 cm., H: 104 cm., Dolmabahçe Palace
This small bright blue-green porcelain stove in room number 170 in the Imperial Harem was made at the Meissen factory. Each of the rectangular tiles is decorated with a stylised tulip. This stove is one of the most outstanding in the palace collection.

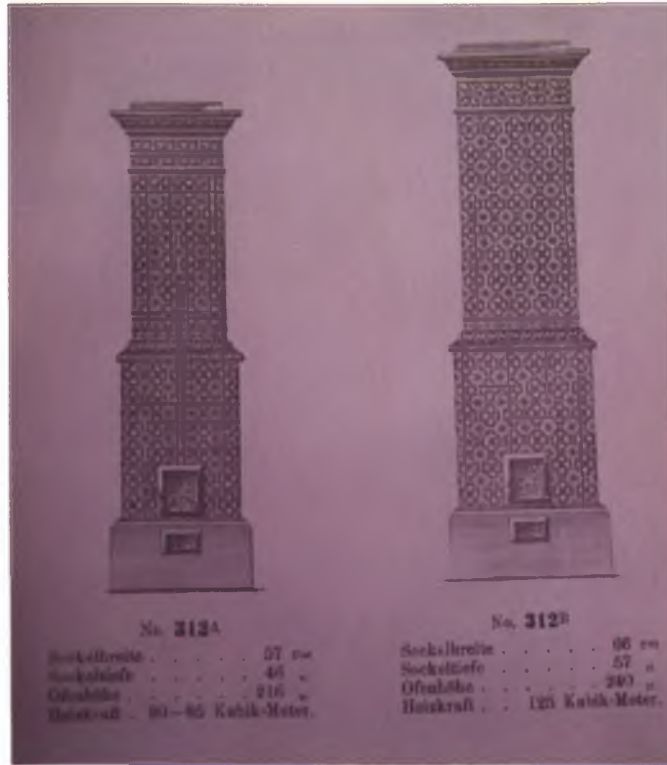

24 SOBA. Env. No: 54/1509, Hazarossian, En: 55 cm., Boy: 46 cm., Yükseklik: 107 cm., Dolmabahçe Sarayı

Selâmlık'ta, Mescit yanındaki 20 numaralı odada bulunan koyu yeşil renkli soba, Hazarossian'ın kendi imalatı olan sobalardan biridir. Tepe kapağı içinde çininin imalatı sırasında vurulmuş olan Hazarossian damgası, firmanın aynı zamanda çini imalatı yaptığını da belgelemektedir.

STOVE. Inv. No: 54/1509, Hazarossian, W: 55 cm., L: 46 cm., H: 107 cm., Dolmabahçe Palace
This dark green porcelain stove in room number 20 next to the Mescit in the Mabeyn was one of the Hazarossian firm's own models. The maker's name stamped inside the lid on top of the stove shows that this company also manufactured tiles.

25 SOBA. Env. No: 52/374, Hardtmuth, En: 60 cm., Boy: 51 cm., Yükseklik: 225 cm., Dolmabahçe Sarayı

Harem-i Hümayûn'da, 175 numaralı odada bulunan Hardtmuth ürünü bu sobada pembe ve mavi renkler birarada kullanılmıştır. Geometrik bölmeler içindeki rozetlerle bezeli çiniler yapıldığı dönem için oldukça modern bir tasarım olarak tanımlanabilir.

STOVE. Inv. No: 52/374, Hardtmuth, W: 60 cm., L: 51 cm., H: 225 cm., Dolmabahçe Palace
This pink and blue stove made by Hardtmuth is in room number 175 in the Imperial Harem. The tiles with a design of rosettes set in squares is quite modern for its time.

26 SOBA. Env. No: 13/239, Hardmuth, En: 89 cm., Boy: 89 cm., Yükseklik: 235 cm., Dolmabahçe Sarayı

Harem-i Hümayûn'da, 68 numaralı odada bulunan Hardmuth soba, beyaz zeminde yer yer altın yıldızla bezelidir. Çini sobalarda çoklukla tercih edilen dikdörtgen prizma formunun dışında piramidal bir görüntü sergilemektedir. Orijinal tasarımında bulunan çocuk başı figürünün yerini stilize bir istridye kabuğu motifi almıştır. Yaygın olan dörtgen karolar yerine daha geniş alanlı parçalardan oluşan sobanın barok etkili süslemeleri, tekrarlanan örnekler yerine serbest bir düzen içinde gelişmiştir.

STOVE. Inv. No: 13/239, Hardmuth, W: 89 cm., L: 89 cm., H: 235 cm., Dolmabahçe Palace A Hardmuth stove in room number 68 in the Imperial Harem. The white tiles are picked out in gilt on this pyramid shaped stove, which is a departure from the more common square tower. The figure of a child's head in the original design has been replaced here by a stylised shell. Instead of the rectangular tiles and repeating design usual on most stoves this is composed of large elements with baroque style decoration in free flowing form.

27 SOBA. Env. No: 87/44, Hacı Edhem Fabrikası, Yükseklik: 160 cm., Dolmabahçe Sarayı Harem Hamamı'na bitişik Dinlenme Odası'nda bulunan ve hamamın soğukluk kısmındaki şamdanlı çini masa ile aynı süsleme örneklerini taşıyan soba, dilimli silindirik bir yapıya sahiptir. Beyaz zeminde firuze ve kobalt mavilerinin egemen olduğu çini yüzeyleri geleneksel çini sanatına yakın bir görünüm vermektedir. Sobanın ön yüzünde bulunan kartuş içinde Osmanlıca "Kütahya Hacı Edhem Fabrikası Mamulâtı" yazılıdır.

STOVE. Inv. No: 87/44, Hacı Edhem factory, H: 168 cm., Dolmabahçe Palace

This stove is in the antechamber adjoining the Harem Hamam and matches the porcelain table with candlesticks mounts in the tepidarium of the same baths. The stove is hexagonal in shape and the tiles have designs predominantly in turquoise and cobalt blue on a white ground, reminiscent of traditional Turkish tile decoration. In a cartouche at the front of the stove is written in Ottoman Turkish script 'Kütahya Hacı Edhem Fabrikası Mamulâtı' (manufactured by the Hacı Edhem Factory in Kütahya).

28 SOBA. Env. No: 51/199, Hazarossian, En: 69 cm., Boy: 60 cm., Yükseklik: 275 cm., Dolmabahçe Sarayı

Harem-i Hümayûn'da yanyana bulunan iki hamamdan birinin dinlenme odasında yer alan sobanın iç kapağında Hazarossian markası vardır. Üç katlı olarak düzenlenen sobanın çinilerindeki kabartma süslemeler krem rengi zeminde mavi, yeşil, pembe, kırmızı ile renklendirilmiş ve altın yıldızla konturlanmıştır.

STOVE. Inv. No: 51/199, Hazarossian, W: 69 cm., L: 60 cm., H: 275 cm., Dolmabahçe Palace
The stove stands in the antechamber of one of the two adjacent hamams in the Imperial Harem. The name of the maker is on the inside lid. The tiles on this three tier stove have raised decoration in blue, green, pink and red on a cream ground and gilt outlining.

29 SOBA. Env. No: 7/13, Rörstrand, En:128 cm., Boy: 85 cm., Yükseklik: 330 cm., Yıldız Şale Yazı Odası olarak bilinen 3 numaralı odada yer alan pembe ve altın yıldızla dekorlu Rörstrand markalı soba, iki katlı olarak tasarlanmıştır. Tasarımı İsveçli mimar Erik Hugo Tryggelin tarafından yapılmıştır. Rokoko tarzda süslemeli olan sobanın alt katı dikdörtgen prizma, üst kısmı ise, silindirik biçimindedir. Her iki bölümde rokaylar, 'C' kıvrımlar ve gül motifli girlandlarla bezelidir.

STOVE. Inv. No: 7/13, Rörstrand, W: 128 cm., L: 85 cm., H: 330 cm., Şale Kasır, Yıldız Palace Designed by the Swedish architect Erik Hugo Tryggelin, this pink and gilt Rörstrand stove stands in room number 3, known as the Writing Room, in the Şale Kasır at Yıldız Palace. The lower tier of the stove is rectangular and the upper tier is cylindrical. The decoration is rococo revival style, with rocaille, 'C' scrolls and garlands with rose motifs.

30 SOBA. Env. No: 7/15 , Rörstrand, En: 118 cm., Boy: 83 cm., Yükseklik: 320 cm., Yıldız Şale Kasrın 4 numaralı odasıdır. Beyaz renkte ve altın yıldız dekorlu olan soba Rörstrand markalıdır. İki katlı olarak tasarlanan sobanın katları dikdörtgen prizma biçiminde ve üst katı alta göre daha dar-
dır. Üst kısımda iki konsol tarafından taşınan niş içinde bir vazo yer almaktadır. Vazonun altında fab-
rikanın markası bulunmaktadır.

STOVE. Inv. No: 7/15, Rörstrand, W: 118 cm., L: 83 cm., H: 320 cm., Şale Kasır, Yıldız Palace
Another Rörstrand stove in white with gilt decoration, this stands in room number 4 in the kasır. Both
tiers are rectangular. In the centre of the upper tier is a niche containing a vase, on the base of which
is the maker's mark.

31 SOBA. Env. No: 7/77, Rörstrand, En: 160 cm., Boy: 86 cm., Yükseklik: 360 cm., Yıldız Şale Kasrı'nın 40 numaralı odasında. Beyaz renkte çiniden ve altın yıldız dekorlu olan Rörstrand markalı soba, İsveçli mimar Isak Gustaf Clason tarafından 1700'lerin İsveç milli üslubundan esinlenerek tasarlanmıştır. Sobanın yüzeyini oluşturan düz yüzeyli dörtgen çiniler üstünde yer alan baskı yıldız süsleme miğfer ve silahlardan oluşan bir kompozisyon. Aynı motif, sobanın üst kısmındaki taçta hacimli olarak yer almaktadır. Soba, tüm Milli Saraylar Koleksiyonu içinde yer alan en büyük sobadır.

STOVE. Inv. No: 7/77, Rörstrand, W: 160 cm., L: 86 cm., H: 360 cm., Şale Kasrı, Yıldız Palace
The Swedish architect Isak Gustaf Clason designed this white porcelain stove with gilt decoration inspired by the Swedish national style of the 1700s. The flat rectangular tiles have printed gilt compositions of helmets and weapons. The same motif appears on the crest, this time in relief moulding. The stove stands in room number 40 and is the largest of any in the National Palaces.

32 MANGAL. Env. No: 13/1324, ap: 100 cm., Yükseklik: 105 cm., Dolmabahçe Sarayı Harem-i Hmyn’da, Pembe Salon’da bulunan kenarları dilimli dairesele tablalı gmş mangalın tabla kenarı rokoko tarzda ajurlu sslemelidir. Tabla stnde yer alan sekizgen bir platformun üzerindeki akantus yapraklarından oluşturulmuş dört sarmal ayak üstünde, kenarları tabla kenarlarını tekrarlayan mangal bulunur. Mangalın ajurlu kenar siperliği ve kapağı farklı rneklerde bezelidir.

BRAZIER. Inv. No: 13/1324, Diam: 100 cm., H: 105 cm., Dolmabahçe Palace
This silver brazier stands in the Pink Room in the Imperial Harem. The tray beneath is lobed with rococo openwork decoration. The four scroll feet formed of acanthus leaves stand on an octagonal base. The rim of the brazier echoes the decoration of the tray. The openwork guard and cover have different designs.

33 MANGAL. Env. No: 11/1025, Çap: 100 cm., Yükseklik: 95 cm., Dolmabahçe Sarayı Harem-i Hümayûn'da, 158 numaralı odada bulunan gümüş mangal, kenarları dilimli, yuvarlak bir tabla üzerindedir. Tabla üstünde yer alan dörtgen platformun dört köşesinde uçları alevli meşale biçiminde dört ayak yer almaktadır. Aralarında defne yaprağı kabartmalı girlandlar bulunan bu ayaklar üstünde dilimli kenarlı mangal yer alır. Süslemesiyle ampir üslup özellikleri gösteren mangalın kapağı bakırdan ve ajurlu rûmî-palmet bezemelidir.

BRAZIER. Inv. No: 11/1025, Diam: 100 cm., H: 95 cm., Dolmabahçe Palace
This silver brazier on a scalloped edge tray stands in room number 158 in the Imperial Harem. The square base supports four vertical feet terminating in burning torches and linked by garlands of laurel leaves. The ten-sided rim of the brazier has openwork decoration. The cover is of copper and decorated with openwork rumi palmettes.

34 MANGAL. Env. No: 64/122, En: 113 cm., Boy: 135 cm., Yükseklik: 44 cm., Dolmabahçe Sarayı Harem-i Hümayûn'un büyük salonlarından biri olan 189 numaralı salonda bulunan mangal, kenarları dilimli ve ortası çukur, oval bir tabla içindedir. Oval biçimli ve dilimli mangal dört kıvrık ayaklıdır. Mangal tablası üstünde ayakların yerleri kabartma stilize yapraklarla belirlenmiştir.

BRAZIER. Inv. No: 64/122, W: 113 cm. L: 135 cm., H: 44 cm., Dolmabahçe Palace
Situated in room number 189, which is one of the large salons of the Imperial Harem, this oval brazier and its tray have bold reeding on the flared rims. The brazier stands on four scroll feet, whose positions on the tray are marked by relief stylised leaves.

35 MANGAL. Env. No: 37/1171, Çap: 110 cm., Yükseklik: 90 cm., Dolmabahçe Sarayı Harem-i Hümayûn'da, 164 numaralı Hamam Dinlenme Odası'nda yer alan yuvarlak tablalı gümüş mangal dörtgen bir kaide üzerinde yer almaktadır. Kaidenin dört köşesinde bulunan 'C' kıvrımlı ayaklar mangal gövdesini desteklemektedir. Ayakların arasında güllerden oluşan girlandlar yer almaktadır. Tablanın, kaidenin, mangalın kenarı aynı örnekte geometrik ajurlu bezemelidir. Mangal kapağı bakırdan ajurlu rûmî-palmet bezemelidir.

BRAZIER. Inv. No: 37/1171, Diam: 110 cm., H: 90 cm., Dolmabahçe Palace
This silver brazier with a lobed edge and matching tray stands in the Hamam Antechamber number 164 in the Imperial Harem. The scroll feet supporting the body of the brazier rest on a square base, and are linked by garlands of roses. The openwork geometric decoration on the gallery of the tray is repeated on the edge of the brazier, and the copper cover has openwork rumi palmettes.

36 PARAVANA. Env. No: 12/1512, En: 64 cm., Yükseklik: 92 cm., Dolmabahçe Sarayı Isıtma araçları arasında aksesuarlar grubunda ele alınan paravanalara güzel bir örnek 28 numaralı İntizar Odası'nda yer almaktadır. Dikdörtgen formlu, altın yaldızlı madeni çerçeve içine gerilmiş tel üstüne aplike edilmiş döküm süslemeler arasında 19. yüzyılda neo-klâsik üslupla yeniden beğeni kazanan antik çağın süs motifleri de bulunmaktadır. Paravananın tutamak kısmı, elinde meşale tutan iki çocuk figüründen oluşturulmuş ve simetrik olarak yerleştirilmiştir.

FIRESCREEN. Inv. No: 12/1512, W: 64 cm., H: 92 cm., Dolmabahçe Palace
In the İntizar (Waiting) Room number 28 is this lovely firescreen with a rectangular gilt metal frame. The panel is of fine wire netting with an applied cast composition of motifs inspired by classical art which regained popularity with the neo-classical style of the 19th century. The handle consists of two child figures holding torches.

37 PARAVANA. Env. No: 12/1585, En: 78 cm., Yükseklik: 88 cm., Dolmabahçe Sarayı Dolmabahçe Sarayı Selamlık'ta, Kırmızı Salon'da bulunan altın yıldızlı madeni paravananın çerçevesi 'C' kıvrımlardan oluşmaktadır. Akantus yaprakları ve gül buketleriyle bezeli olan çerçevenin içine tel gerilmiş ve ortasına döküm bir süsleme applike edilmiştir. Süsleme iki yanda fiyonklerle çerçeveye tutturulmuş, ortada bir meşale ve alt kısımda iki güvercinden oluşmaktadır. Paravanın bir eşi odadaki diğer şöminenin önünde yer almaktadır. Bir çift olarak yerleştirilmiş bu paravanaların hemen hemen aynı denebilecek bir üçüncüsü Dolmabahçe Sarayı'nın ikinci kırmızı odası olan Valide Sultan Kabul Odası'nda yer almaktadır.

FIRESCREEN. Inv. No: 12/1585, W: 78 cm., H. 88 cm., Dolmabahçe Palace

A gilt metal frame of 'C' scrolls surrounds this firescreen, which is one of a pair belonging to the two mantelpieces in the Red Room in the Selamlık or state apartments of Dolmabahçe Palace. The frame is embellished with acanthus leaves and sprigs of roses. A large cast motif applied to the wire netting of the screen is joined to the frame by bows and consists of a burning torch beneath which depend two doves with spread wings. A third firescreen almost identical to these stands in the Valide Sultan Reception Room, which also has a predominantly red colour scheme.

38 PARAVANA. Env. No: 13/48, En: 74 cm., Yükseklik: 142 cm., Dolmabahçe Sarayı Dolmabahçe Sarayı Selamlık'ta, 11 numaralı oda şöminesi önünde bulunan paravana, türü içinde eşine az rastlanan bir örnektir. Paravana oyma floral motiflerle taçlı ahşap çerçeve içinde kobalt mavimsi ve renksiz camdan stilize bitkisel motiflerle dekorludur.

FIRESCREEN. Inv. No: 13/48, W: 74 cm., H: 142 cm., Dolmabahçe Palace
This unusual firescreen stands in front of the fireplace in room number 11 in the Selamlık of Dolmabahçe Palace. The glass panel with a stylised floriate design in cobalt blue and colourless glass has a wooden frame carved with floral motifs.

39 PARAVANA. Env. No: 52/201, En: 51 cm., Yükseklik: 104 cm., Dolmabahçe Sarayı
Dolmabahçe Sarayı Harem-i Hümayûn'da 226 numaralı odada yer alan paravanada, ahşap üç
ayak üstüne yerleştirilmiş oval çerçeve içinde kızıl kahverengi kadife kumaş üstüne, bir bereket boy-
nuzundan çıkan çiçekler natüralist bir anlayışla zeminin tamamını kaplayacak şekilde işlenmiştir.

FIRESCREEN. Inv. No: 52/201, W: 51 cm., H: 104 cm., Dolmabahçe Palace

This brick red velvet screen is embroidered with a design of naturalistic flowers emerging from a cornucopia. The oval wooden frame rests on three feet. It stands in room number 226 in the Imperial Harem.

40 MAŞA TAKIMI. Maşalık En: 30 cm., Yükseklik: 70 cm., Maşa-Kürek-Kargı Yüksekliği: 67 cm., Dolmabahçe Sarayı

Isıtma araçları aksesuarlarından maşa takımlarına bir örnek Kırmızı Salon'da bulunmaktadır. Gerek her bir parçanın tutamak kısmında gerek küreğin uç kısmında izlenen rokoko detaylar bu üslubun ne kadar geniş bir kullanım alanı bulduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

FIRE IRONS. Stand W: 30 cm., H: 70 cm.; tongs, shovel and poker H: 67 cm., Dolmabahçe Palace In the Red Room is another example of fireplace furniture, this time a set of fire irons. The handles of each item and the tray of the shovel have scrolling rococo decoration, illustrating this style's wide field of application.

41 ODUNLUK. Env. No: 11/824, En: 29 cm., Boy: 32 cm., Yükseklik: 56 cm., Dolmabahçe Sarayı Şömineler ve sobalar için gerekli yakıtın bir kısmını odada bulundurmak için çeşitli malzemeden odunluk ve kömürlükler kullanılmıştır. Değişik madenler, ahşap ve kumaş, odunluk ve kömürlük yapımında başvurulan malzemelerdir. Yemek Odası olarak bilinen 34 numaralı odada yer alan odunluk saçdan yapılmış, üstüne de ağırlı döküm bir kapak yerleştirilmiştir. Gerek odunluğun alt kısmında bulunan boyama birikisel süslemelerde, gerek kapakta ağırlarla oluşturulan geometrik süslemede art-nouveau hatlar egemendir.

LOG BOX. Inv. No. 11/824, W: 29 cm., L: 32 cm., H: 56 cm., Dolmabahçe Palace
Log boxes and coal scuttles of various materials were an essential accessory for rooms heated by fireplaces and stoves. They were made of various metals, woods and even fabrics. This sheet metal log box stands in room number 34, known as the Dining Room. The decoration of the openwork cast lid and the painted floriate decoration on the lower sides are both strongly art nouveau in style.

42 KÖMÜRLÜK. Env. No: 52/1264, En: 28 cm., Boy: 46 cm., Yükseklik: 44 cm., Dolmabahçe Sarayı Dolmabahçe Sarayı Hünkâr Hamamı Dinlenme Odası'nda bulunan yarım silindirik biçimindeki madeni kömürlüğün tüm yüzeyleri kabartma süslemelidir. İçinde ayrıca saçtan bir haznesi ve küreği olan kömürlüğün kapağında simetrik olarak yerleştirilmiş kanatlı ejderler yer almaktadır.

COAL SCUTTLE. Inv. No. 52/1264, W: 28 cm., L: 46 cm., H: 44 cm., Dolmabahçe Palace This half cylinder shaped scuttle in the Antechamber of the Imperial Hamam (baths) at Dolmabahçe Palace is entirely covered with repousse decoration. It has a separate sheet metal container inside and its own shovel. On the lid are eagles with spread wings in a symmetric composition.

43 ODUNLUK. Env. No: 52/206, En: 49 cm., Boy: 49 cm., Yükseklik: 50 cm., Dolmabahçe Sarayı Harem-i Hümayûn'da, 121 numaralı odada yer alan odunluk, saten ve çatma kadife ile kaplanmıştır. İç kısmında ise pamuklu kumaş kullanılmıştır. Özellikle Harem-i Hümayûn'da yer alan odunluklarda kumaş tercih edilen bir malzeme olmuştur.

LOG BOX. Inv. No: 52/206, W: 49 cm., L: 49 cm., H: 50 cm., Dolmabahçe Palace
This elegant log box is covered in satin and gilt brocaded velvet, and lined with cotton fabric. Fabric covered log boxes are common in the Imperial Harem in particular.

44 FIRÇA. Env. No: 2/46, En: 17 cm., Yükseklik: 72 cm., Küçüksu Kasrı
Küçüksu Kasrı'nda yer alan kül fırçası ahşap saplıdır. Fırça kısmı kırmızı renkli, ahşap kısım kabart-
ma bezemeli ve altın varaklıdır.

HEARTH BRUSH. Inv. No: 2/46, W: 17 cm., H: 72 cm., Küçüksu Kasrı
This hearth brush has a wooden handle with carved and gilded decoration. The bristles are red.

45 ŞÖMİNE TAKIMI Env. No: 2/83, En: 46 cm., Boy: 20 cm., Yükseklik: 49 cm., Küçükso Kasrı
Küçükso Kasrı'nda hemen her şöminenin iki yanında bakışık düzende bir çift olarak yer alan ve yabancı literatürde 'firedogs' olarak tanımlanan araçlar bir çeşit siperlik olarak değerlendirilmiştir. Bu örneğin süslemelerinde kullanılan gırlandlar, meşale ve vazo motifleri neo-klâsik üsluba güzel bir örnek oluşturmaktadır.

FIREDOG. Inv. No: 2/83, W: 46 cm., L: 20 cm., H: 49 cm., Küçükso Kasrı
Almost every fireplace in Küçükso Kasrı is flanked by a pair of firedogs or andirons, a furniture ostensibly intended to support logs but rather decorative than functional. This ornate example is richly adorned with the garlands, torches and urns typical of neo-classical style.

46 ŞÖMİNE TAKIMI. Env. No: 2/46, En: 49 cm., Boy: 18 cm., Yükseklik: 56 cm., Küçüksu Kasrı Küçüksu Kasrı'nda 2 numaralı odada bulunan ateş babaları ikisi birlikte bakımlı bir düzen oluşturmaktadır. Dikdörtgen bir kaide üstünde barok kıvrımlı bir akantus yaprağının arasından çıkan inci taneleriyle bezeli bir vazo ve üstünde alevli bir meşale görülmektedir.

PAIR OF FIREDOGS. Inv. No: 2/46, W: 49 cm., L: 18 cm., H. 56 cm., Küçüksu Kasrı
This pair of andirons stand facing one another in room number 2 at Küçüksu Kasrı. On the rectangular base rests a baroque scroll acanthus leaf, from which emerges a vase adorned with pearls surmounted by a burning torch.

NOTLAR

- 1 Dr. RİFAT OSMAN, *Edirne Sarayı*, (Yayına hazırlayan: Süheyl Ünver) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 77
- 2 LEYLA SAZ, *Harem'in İçyüzü*, Milliyet Yayınları, 1974, s. 133
- 3 LEYLA SAZ, a. g. e., s. 79

KAYNAKÇA

CRAMER, Margareta., "Rörstrandskakelugnar i Sultanpalats i İstanbul", *Svenska Forskningsinstitutet i İstanbul Medelanden*, 12/1987

DANCKERT, Ludwig., *Handbuch des Europäischen Porzellans*, Prestel Verlag München

Katalog 1., Einfache Kachelöfen Moderne & Luxusöfen L. & C. HARDTMUTH, Podersam 1902

MEREY, Lemi Ş., "Dolmabahçe Sarayı Muayede Salonu'nun Isıtma Donatımı", *İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Dergisi*, Sayı 4, İstanbul 1978

RİFAT, Osman., *Edirne Sarayı*, (Yayına hazırlayan: Süheyl Ünver) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989

SAZ, Leyla., *Haremin İçyüzü*, Milliyet Yayınları, 1974

SUAR, Semra., "Saray Ocakları" TBMM Milli Saraylar Sempozyumu Bildiriler Yıldız Sarayı/Şale 15-17 Kasım 1984

METHODS USED TO HEAT INTERIORS

Apart from the tropical regions of the world human beings are obliged to take precautions against the cold for at least part of the year if their life and health are not to be threatened. Wearing thick clothing to prevent heat loss from the body is one method, and another is to create a heat source within doors. So important is heating to human survival that the discovery of fire was a turning point in human history, permitting habitation of the colder regions of the world for the first time.

As fire burns it consumes oxygen, while at the same time producing injurious fumes, so in order to make use of fire inside habitations the question of ventilation had to be resolved. A simple hole in the roof finally made way for the more sophisticated chimney over the fireplace. The open fire is a heating method of great antiquity, and one still widely used today, although it has the disadvantage of being extremely wasteful of fuel. A heating device which does not require a chimney is the brazier, which makes use of red hot charcoal embers in place of burning wood or coal, but can nevertheless produce dangerous gases. A heating device which was an improvement in terms of both safety and efficiency was the stove, which confines the fire

inside a casing, and permits almost none of the fumes produced to escape into the air of the room. A further advantage was the fact that the risk of sparks or burning fuel starting a fire was minimised.

Advances in technology and the advent of gas, fuel oil and electricity have brought about new and improved types of heating devices. Today central heating systems are common in urban buildings. Here the burning fuel is removed to a distance, and the heat circulates through pipes in the form of steam or water, which is pumped through a network of pipes.

HEATING DEVICES IN THE OTTOMAN PALACES IN THE NINETEENTH CENTURY

Until the nineteenth century open fires and braziers were the usual methods of heating the Ottoman palaces. Fireplaces were not only functional but at the same time a medium for the display of architectural decoration, and the surround and chimney hoods of palace fireplaces were faced with exquisite tiles. Only the following description remains of an evidently beautiful fireplace which stood in Kum Kasır, part of the Imperial Palace in Edirne, the former Turkish capital: "Inside the circumcision chamber is a tower structure in the form of a half-cone two and a half metres in height and covered by pieces

of crystal in the form of hemispheres and standing upon a hexagonal plinth whose surface is adorned with hexagonal turquoise tiles. When fuel is burnt in the old-style hooded grate behind this tower in the adjoining room it heats the crystal tower, so warming the circumcision chamber, while at the same time the light of the fire shines through the crystal hemispheres and delights the eye, such that this tower is most lovely in both invention and construction.”¹

Open fires were used to heat many of the rooms in Topkapı Palace, and there are several examples of traditional Turkish fireplaces with hoods made of various materials, such as stucco, marble, gilt copper and bronze as well as tiles. Most of those made of stucco have painted decoration over the plaster.

Braziers made of precious metals were another popular heating device. The nineteenth-century composer and poetess Leyla Saz (1850-1936), whose father was physician to Sultan Abdūlmecid (1839-1860) and as a child spent much time at the palace in the company of the princesses, wrote in her memoirs, “The reception room would be warmed a little by the gas flames from the sconces, and made really warm by several silver braziers placed at appropriate spots around the room in winter.”² The same writer describes how living rooms at Çırağan Palace were hung with drapes known as *zar* to keep the heat in: “Zar were large curtains hung around the room at a distance of two arşın [about one and a half metres] away from the wall and the windows. Mainly they were made of broadcloth. Along their lower and upper edges were decorative borders of coloured broadcloth and they were hung from the ceiling by rings. There were

slits in the drapes facing the doors and windows. Lined drapes were used in the large rooms at the wooden Çırağan Palace, but whether this was because they did not get warm despite the double glazing, or reluctance to abandon tradition I have no idea."³ In very cold weather a brazier was placed beneath a low table with a large cloth spread over it and the women would sit around with the cloth drawn over their legs so that the heat did not escape. This arrangement was known as *tandır*.

In the palaces, *köşks* (pavilions) and *kasırs* (royal lodges) constructed in the nineteenth century under western influence, the heating devices too were often of western origin. Porcelain stoves were introduced during this century, and western type mantelpieces were installed. There are many fine examples of these, as well as traditional braziers, in Dolmabahçe Palace and the other National Palaces. Early in the twentieth century central heating systems were installed at Dolmabahçe and Yıldız palaces.

Also of interest is the large collection of accessories used in conjunction with heating devices, such as containers for wood and charcoal, sets of fire irons, firedogs, and screens. Fire screens were used mainly in front of fireplaces, and to a lesser extent with stoves. Sets of fire irons included tongs for placing wood and coal on the fire, metal pokers for stirring fires into life, hearth brushes for sweeping the ashes, shovels for charcoal, fire rakes, and bellows.

Below are brief accounts of the methods used to heat the various nineteenth century Ottoman imperial residences. Study reveals that the heating systems selected relate to the function of each room.

DOLMABAHÇE PALACE

Dolmabahçe Palace took several years to construct and Sultan 'Abdûlmecid finally moved there in 1856. It consists of three main sections, the Mabeyn-i Hümâyûn (state apartments or selamlık, where the sultan received guests and carried out his official duties), the Muayede Salon (throne room or ceremonial hall), and the Harem-i Hümâyûn (the private living areas of the sultan, his wives, children, mother and unmarried aunts and sisters). Each part has its own heating devices of various kinds, and these reflect the functions of the rooms and the extent to which they were used.

The Mabeyn-i Hümâyûn was where affairs of state were conducted and was therefore occupied only by day, so it was largely fitted with fireplaces which gave out strong heat for heating rooms quickly but did not maintain this heat for long. All the fireplaces at Dolmabahçe Palace have similar cast metal grates. In the Medhal Salon, which is the main entrance hall to the palace, and the Süfera Salon on the first floor there are four large fireplaces, one in each corner. Their mantelpieces have porcelain panels with designs of predominantly pink and blue, and above them are imposing arched panels made of cut crystal elements ascending to the ceiling.

In the İntizar Room (used as a waiting room for ambassadors) and the Red Room (where they were received), which are set symmetrically into facing corners at one end of the large Süfera Salon, are pairs of fireplaces with mantelpieces made of crystal elements applied on a mirror ground. These stand on either side of the entrance doors.

Since these rooms were only used at irregular intervals they required devices which threw out heat quickly when necessary. In the two symmetrically placed rooms at the other end of the Sūfera Salon we again find fireplaces, confirming that open fires were the heating method preferred for rooms occupied for brief periods by day. In the private rooms used by the sultan, on the other hand, there are large porcelain stoves, as in the Library of Caliph Abdūlmecid Efendi, the Music Room, and the Antechamber of the Imperial Hamam (Turkish bath).

The Muayede Salon, a vast hall 36 metres in height at the apex of the dome which was used only on ceremonial occasions, had an underfloor heating system. Six furnaces in the basement beneath produced hot air which circulated through a network of pipes. The furnaces would be lit several days beforehand in cold winter weather, and apparently heated the room to a temperature of 18-20°C. This system was installed at a time when central heating was unknown in Istanbul, and for fuel employed the coke which was a side product of the palace gasworks.

The distribution of heating devices in the rest of the palace serves as a guide to whether a particular room was used on a continuous basis. Which rooms in the Imperial Harem contain fireplaces and which stoves reflects this distinction between rooms used regularly for long periods and those used for only part of the day or on specific occasions. Here all the rooms with fireplaces apart from the Harem Red Room, which was designed as a reception room for guests, are those allocated for the private use of the sultan, and so stood empty

during the daytime when he was in the Mabeyn-i Hümâyûn. By contrast the rooms used by the female members of his family who spent all their time in the Harem were heated by stoves, which provide plenty of heat more economically over a long period.

Although there are braziers all over the palace, the greatest number are in the Harem. It is notable that the silver braziers in the large drawing rooms in particular exhibit western style decoration, while the copper braziers in the lesser rooms generally preserve traditional designs. From this we can conclude that the upper ranking women of the Harem tended to westernised tastes, whether by choice or the dictates of fashion, while those at the lower end of the hierarchy were inclined to prefer more traditional designs.

For security reasons Sultan Abdülhamid II (1876-1909) preferred to live at Yıldız Palace on the hill above Dolmabahçe, and for the over three decades of his reign Dolmabahçe was relegated to a secondary role and fell into a sorry state of disrepair. When Abdülhamid was succeeded by his brother Sultan Mehmed V Reşad (1909-1918) extensive renovation had to be carried out by the architect Vedat Tek. In 1910 in the course of this work a central heating system was installed, and its boiler is thought to have been taken from the Hamidiye warship.

BEYLERBEYİ PALACE

Since this palace was designed as a summer residence no heating devices have been found here. There is only a hot water system connected to the bathrooms.

KÜÇÜKSU KASIR

This building on the Asian shore of the Bosphorus was a hunting lodge only used for brief stays. It is fitted with fireplaces in all the rooms, of which there are four on each of the two floors. There are two fireplaces each in the rooms overlooking the sea and one each in those on the landward side. Presumably the cold damp air from the sea was the reason for the double fireplaces on the seaward side. All have mantelpieces carved from the finest quality marbles, each of a different colour and having a different design.

YILDIZ ŞALE KASIR

The Şale Kasır at Yıldız Palace was built in three stages as a residence for guests at the palace by Sultan Abdülhamid II, and again the heating devices reflect the functions of the rooms. There are fireplaces in the large salons, while other rooms have central heating alone. Today there are eleven monumental stoves, each over three

metres in height, in the Şale Kasır, and probably there were other smaller ones which were removed when central heating was installed in the early twentieth century. It is curious that all these stoves are in the third wing built by the Italian architect Raimondo d'Aronco in 1898.

IHLAMUR KASIRS

This hunting lodge, once in parkland but now surrounded by the city, consists of one small ornate building, the Mabeyn Kōşk, for the use of the sultan himself, and a second plainer one, the Maiyet Kōşk, for his retinue. The Mabeyn Kōşk has just two rooms leading off the entrance hall, and all three areas have fireplaces with matching porcelain mantelpieces. The two rooms of the Maiyet Kōşk each contain matching marble mantelpieces.

MASLAK KASIRS

As a şehzade (prince) prior to his accession to the throne, Abdülhamid II went to live at the Maslak Kasırs, a small complex of buildings serving as an imperial lodge. The main house has carved marble mantelpieces bearing the monogram A H for Abdülhamid in the centre. There are no other heating devices here now.

AYNALIKAVAK KASIR

The earliest of the National Palaces, Aynalıkavak Kasır is a survival from a once extensive summer palace on the Golden Horn, and itself dates in its present form from the late eighteenth century. Here there are only braziers, and the absence of chimneys or vents for removing smoke from the rooms would suggest that no other heating devices ever existed here.

ORIGINS OF THE HEATING DEVICES IN THE PALACES

Although the majority of the mantelpieces and stoves in the National Palaces are of European manufacture, some were made locally.

The porcelain mantelpieces are thought to be either English or French, and the crystal mantelpieces to be the work of the Baccarat works in France, although the verbal evidence to this effect is unsupported so far by any written documentation.

There are no makers' marks on any of the braziers, although prob-

ably some at least are of local manufacture, and the same holds true for the accessories.

The porcelain stoves, which are among the most striking pieces in the collection, are for the main part imported, with just a few made locally.

All the stoves in the collection are either in Dolmabahçe Palace or the Şale Kasır at Yıldız palace. The great majority have makers' marks on their tiles, or stamped on the metal parts such as lids or ash boxes. Stoves by the following three manufacturers occur most frequently in the National Palaces.

HAZAROSSIAN

This company founded in Turkey by Parseğ Hazarossian and later known as Hazarossian & Fils when his sons entered the family firm seems to have both imported foreign stoves which were assembled locally, and to have produced its own. All the Hazarossian stoves in the collection are in Dolmabahçe Palace, and are extremely varied in terms of size, colour, design and decoration. Those on which the tiles bear the Harossian mark are generally small stoves around one metre in height. The tiles of the large stoves over two metres in height have not been examined, but these have marks on the lids. Most of them are in the Harem-i Hümâyûn, and their lively polychrome designs match the rooms in which they stand.

HARDTMUTH

There are fourteen stoves in the main building at Dolmabahçe Palace made by the company L.&C. Hardtmuth in Czechoslovakia. Each one is over two metres in height and they are situated in important rooms around the palace. Several others can be seen in the Veliaht Dairesi (Apartment of the Heir Apparent) and the Hareket Köşks (two small buildings erected following the devastating earthquake of 1894 as a shelter in case of the need to evacuate the palace) at Dolmabahçe, and at Yıldız Palace, in those sections today occupied by Ministry of Culture institutions.

These early twentieth century stoves exhibit a wide range of stylistic devices ranging from sixteenth and seventeenth century rococo and baroque to contemporary motifs. Hardtmuth stoves were not massproduced but made to order from catalogues for the higher echelons of European society. Comparison of drawings in the Hardtmuth catalogues with the actual stoves at the palaces shows that the figurative motifs of the original designs were replaced by floriate designs for the Ottoman palace. Since figurative devices in the westernised decorative art of the nineteenth century Ottoman palaces were not uncommon and there was active opposition in many circles to the traditional ban on figurative art, it is interesting to find so many examples of human figures or angels being replaced by floral motifs on stoves made for the palace.

RÖRSTRAND

Rörstrand is the other prominent brand of porcelain stove found in the National Palaces collection. These appear to have been purchased in the late nineteenth century and still stand where they were originally installed in the Şale Kasır at Yıldız Palace. Possibly the firm came to the attention of the Ottoman palace during or in the aftermath of the state visit paid to Sultan Abdülhamid by King Oskar II of Sweden. A Rörstrand porcelain plate bearing a portrait of King Oskar II is further evidence of warm relations between the two monarchs at this period.

The Rörstrand stoves are found nowhere but in the Şale Kasır, and all have been selected from company catalogues dating from 1881 to 1886. Again the original figurative motifs have been replaced by floral or abstract designs.

Whereas dark green, brown and similar colours were standard for massproduced porcelain stoves, the preference at the palace was for white and pale colours, often with gilded decoration.

Last but not least there are the Meissen stoves in Dolmabahçe Palace, which while not numerous are among the loveliest.

Why no porcelain stoves made at the Imperial Yıldız Porcelain Factory at Yıldız Palace have been found in any of the palaces, despite the existence of sources asserting that stoves were made there, is matter for conjecture. Since the factory produced almost exclusively for the palace this should perhaps raise doubts about whether in fact stoves were ever produced at the Yıldız works.

The wide variety of mantelpieces, stoves, braziers and accessories in the National Palaces makes this collection a valuable source of material on the heating devices of the nineteenth and early twentieth centuries. What is more they include the finest examples in terms of materials and craftsmanship, which have remained here in situ since the last member of the Ottoman dynasty vacated the palaces in the 1920s.

NOTES

- 1 Dr. RİFAT OSMAN, *Edirne Sarayı*, (edited by: Süheyl Ünver) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, p. 77.
- 2 LEYLA SAZ, *Harem'in İçyüzü*, Milliyet Yayınları, 1974, p. 133.
- 3 LEYLA SAZ, *ibid.*, p. 79.

BIBLIOGRAPHY

CRAMER, Margareta., "Rörstrandskakelugnar i Sultanpalats i İstanbul", *Svenska Forskningsinstitutet i İstanbul Medelanden*, 12/1987

DANCKERT, Ludwig., *Handbuch des Europäischen Porzellans*, Prestel Verlag München

Katalog 1., Einfache Kachelöfen Moderne & Luxusöfen L. & C. HARDTMUTH, Podersam 1902

MEREY, Lemi Ş., "Dolmabahçe Sarayı Muayede Salonu'nun Isıtma Donatımı", *İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Dergisi*, No. 4, İstanbul 1978

RİFAT, Osman., *Edirne Sarayı*, (edited by: Süheyl Ünver) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989

SAZ, Leyla., *Haremin İçyüzü*, Milliyet Yayınları, 1974

SUAR, Semra., "Saray Ocakları" TBMM Milli Saraylar Sempozyumu Bildiriler Yıldız Sarayı/Şale 15-17 Kasım 1984

TBMM
Kütüphanesi

200804637